

PROCES SCHVALOVÁNÍ ZÁKONA O OBRANĚ STÁTU Z ROKU 1936

TOMÁŠ ŘEPA

Abstract

The study focuses on the process of passing the Act on National Defence in 1936. The speeches made by the members of the National Assembly and the Senate during the discussion of the National Defence Act capture the atmosphere of the difficult and critical period for national security in which this important law was discussed – the opinions of individuals and political parties. Act No. 136/1936 Coll. on the Defence of the State was the most fundamental and complete piece of legislation in the field of defence legislation in interwar Czechoslovakia. At the most general level, it specified the ways of securing the defence of Czechoslovakia and specified the means that could be used for this purpose. He defined the defence of the state as the totality of all measures of a military and non-military nature which served to protect the sovereignty, independence, integrity, constitutional unity, democratic-republican form and security of the country against external and internal threats. Responsibility for the effective preparation of the defence of the State in peace and war fell to the Government of the Republic.

Keywords

Military Administration, Military Laws, Organization of Military Administration, Interwar Czechoslovakia, Act on National Defence

ÚVODEM

Po nástupu Adolfa Hitlera do pozice říšského kancléře v lednu 1933 se Československo právem začalo obávat možného konfliktu se svým nejmocnějším sousedem. Vláda nacismu v Německu a z toho vyplývající porušování podmínek Versaillské mírové smlouvy, které se projevilo masivním zbrojením a nijak neskrývanou snahou o revizi o poválečné uspořádání Evropy, bylo jak československými politiky,

tak představiteli armády a vojenské správy vyhodnoceno jako největší hrozba pro existenci mladého mnohonárodnostního státu. Úsilí ke zvýšení obranyschopnosti se projevilo i na způsobu přijímání zákona č. 131/1936 Sb. o obraně státu. Zákon o obraně státu upravoval řízení a organizaci obrany republiky, včetně vztahů obrany státu a ekonomiky, využití lidských a materiálních zdrojů k obraně státu ve válečných podmínkách, zabezpečení pravidelného zásobovaní branné moci a civilního obyvatelstva, zásobovaní průmyslových závodů a ostatních podniků a zařízení surovinami, regulace dovozu, vývozu a ostatních otázek spojených se zřízením válečného hospodářství a opatření k ochraně zájmů obrany státu a branné moci.

Cílem této studie je přiblížení pohnutek a argumentů zákonodárců v rámci procesu schvalování této důležité krizové vojenské legislativy, a to jak v Národním shromáždění, tak v Senátu. Nezbytné je stručné uvedení do kontextu změn vojenské správy na konci 20. a v 30. letech a dlouhodobé přípravy na přijetí zákona o obraně státu, přičemž obdobná legislativa existovala i v řadě dalších zemí, a zvláště některé zahraniční příklady posloužily Československu za vzor. Zvolenými metodami zpracování jsou přímá metoda archivních pramenů, to se týká především části vysvětlující přípravy předmětné legislativy, a to zejména provenience Vojenského historického archivu, Archivu Kanceláře prezidenta republiky a Národního archivu. A dále zapojení pramenů, které se dochovaly ze samotného projednávání zákona, tedy stenoprotokoly z jednání obsahující mnohé zajímavé výroky a stanoviska tehdejších zákonodárců – poslanců i senátorů, kteří si dobře uvědomovali vážnost mezinárodní situace a důležitost přijímání takto zacílené legislativy. A to at' už hájili před hlasováním čistě svůj vlastní pohled, nebo spíše respektovali stranickou linii politické strany, za kterou byli zvoleni. Nápomocna je nám u zpracování studie i sekundární literatura k tématu včetně dobové.

ZÁKLAD VOJ. SPRÁVY A VÝVOJ ČS. BRANNÉ LEGISLATIVY

Československo vzniklo 28. října 1918, velké úsilí si následně vyžádalo politické, legislativní a správní ukotvení¹ nového státu. Základní pilíř veškeré branné legislativy mezizálečného státu představoval především branný zákon z roku 1920 (č. 193/1920 Sb.), veškerá další přijímaná legislativa na něj navazovala. Branná soustava republiky Československé byla původním politickým zadáním připravována na podkladě miličním, což byla mimo jiné reakce na mnohdy složitou úvodní konsolidaci vnitř-

¹ GALANDAUER, J.: *Vznik Československé republiky 1918. Programy, projekty, předpoklady*. Praha 1988, s. 314.

ních poměrů mladé republiky ze strany některých pacifistických politiků jako byl např. první československý ministr národní obrany národní socialista Václav Klofáč. Ti tato původní stanoviska nakonec začaly přehodnocovat z důvodů složité bezpečnostní situace – to se týká zejména konfliktu Československa s Maďarskem, který se podařilo vyřešit až po nátlaku dohodových mocností.² Území Podkarpatské Rusi tak bylo zcela obsazeno československými oddíly teprve v srpnu 1919.³

Branný zákon z roku 1920 obsahoval celkem 69 paragrafů uspořádaných do 10 oddílů. Zákon definoval československou brannou moc jako povolanou k tomu, aby hájila trvání, celistvost a svobodu republiky Československé proti nepřátelům zevnějším, jakož i spolupůsobila při udržování pořádku a bezpečnosti uvnitř státu. Dále zákon konstatoval, že branná moc může být též použita k pomocným službám při pohromách, ohrožujících život a majetek. Zákon definoval brannou povinnost jako všeobecnou a rovnou pro všechny občany.⁴

Zásadní se ukázala novela branného zákona z dubna 1927 (zákon č. 53/1927 Sb.), která zavedla institut náhradní zálohy, kdy muži odvedeni nad stanovenou hranici branců v jednom roce, která byla stanovena na 70 tisíc mužů (přičemž ministr národní obrany mohl se souhlasem vlády tento počet navýšit ještě o dalších pět tisíc branců), byli zařazováni do náhradní zálohy. Byly stanoveny úlevy ze základní vojenské služby zejména pro živitele rodin, majitele zemědělských usedlostí, malých a středních živností a obchodů.⁵

Pomocným orgánem vlády, který však pouze koordinoval postup jednotlivých resortů v oblasti obrany, byl Meziministerský sbor obrany státu (MSOS), ustanovený 23. dubna 1926⁶ v čele s ministrem národní obrany. Jeho členy byli náčelník Hlavního štáb, zástupce Kanceláře prezidenta republiky, zástupce Úřadu předsednictva vlády, zástupci ostatních ministerstev a generální sekretář obrany státu. Na základě dekretu prezidenta republiky T. G. Masaryka ze 30. listopadu 1932⁷ byl zřízen tzv. Armádní poradní sbor (APS), první poradní orgán složený výhradně

² VOJÁČEK, L.: *První československý zákon: pokus o opožděný komentář*. Praha 2018, s. 283.

³ Vojenský historický archiv (dále jen VHA), f. Zemské vojenské velitelství Užhorod 1919–1925, k. 2, inv. č. 12, č. j. 3772, Rekapitulační zpráva o počátku vykonávání československé suverenity na Podkarpatské Rusi ze dne 11. srpna 1922.

⁴ ŘEPA, T.: *Zákon branný (č. 193/1920 Sb.)*. In: Schelle, K. – Tauchen, J. (edd.): Encyklopédie českých právních dějin, XXI. svazek Volby-Zákon o. Plzeň 2020, s. 453.

⁵ ŘEPA, T.: *Vojenská prezenční služba*. In: Schelle, K. – Tauchen, J. (edd.): c. d., XX. svazek Vá-Volba. Plzeň 2020, s. 678.

⁶ Již k 1. dubnu 1924 byl výnosem MNO č.j. 26.531 zřízen Generální sekretariát meziministerského pracovního sboru pro věci národní obrany. VHA, Věstník čs. ministerstva národní obrany, 26. července 1924, část 45, čl. 435; obdobně Věstník čs. ministerstva národní obrany 45, 1924, čl. 435, 26. 7. 1924, s. 315.

⁷ Věcný věstník MNO 15 (446), 1932, s. 227–228.

z vojenských odborníků pro potřeby Ministerstva národní obrany (MNO). APS se celkově skládal z 12 řádných a tří mimořádných členů, přičemž tomuto orgánu předsedal samotný ministr.⁸ V APS zasedal i zástupce MSOS. Tím se propojila civilní a vojenská odpovědnost za obranu.⁹ I APS postrádal jakoukoli rozhodovací pravomoc, nešlo tedy o patřičně kompetentní strukturu obrany státu pro nutné obranné přípravy v reakci na zhorsující se mezinárodní situaci v neprospech mnohonárodnostního Československa.¹⁰

DALŠÍ ZMĚNY A PŘÍPRAVY ZÁKONA NA OBRANU STÁTU

Byl to právě MSOS, který na pracích k přípravě samotné osnovy zákona o obraně státu již od svého vzniku v roce 1926 dlouhodobě pracoval. První schůze právní (I.) komise MSOS, která připravovala základní teze a původní osnovu zákona a postupně vypořádávala všechny relevantní připomínky k jednotlivým paragrafům tak proběhla již 1. prosince 1927.¹¹ Celkem takových jednání v rámci MSOS¹² proběhlo nejméně 137, kdy právě na 137. jednání právní komise bylo oznámeno, že koncem ledna 1936 obdrží všechna ministerstva konečné texty nového zákona o obraně státu.¹³ Inspirací přitom byly především obdobné zákony přijaté ve Francii (nazvaný zákon o všeobecné organizaci národa ve válce) a v Itálii (nazvaný zákon o organizaci národa ve válce).¹⁴ Ministerstvo zahraničí navíc i nadále apelovalo na sledování obdobného cizozemského zákonodárství, přičemž za vzor byla dávána především Francie.¹⁵

⁸ POLNAR, S.: *Právní a materiální zabezpečení československé branné moci 1918–1938*. Acta historico-iuridica Pilsnensis 2018. Plzeň 2020, s. 97.

⁹ NĚMEČEK, J. – ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Z.: *Branné zákony*. In: Pánek, J. (ed.): Akademická encyklopédie českých dějin, Svazek 1, A-C. Praha 2009, s. 253–257.

¹⁰ VHA, f. Vojenská kancelář prezidenta republiky (dále VKPR), k. 6, č.j. T 8/32 – Generální sekretariát meziministerského sboru pro věci obrany státu z 15. dubna 1932; obdobně Archiv Kanceláře prezidenta republiky (dále jen AKPR), f. Kancelář prezidenta republiky (dále KPR) – protokol T (tajné), k. 87, sign. T 263/22, MNO – 4. část.

¹¹ VHA, f. MSOS, k. 1, svolání I. komise MSOS a zahájení jednání o osnově zákona o obraně státu ze dne 19. listopadu 1927 na 1. prosince 1927 10:00 hod.

¹² V pramenech VHA, f. MSOS, k. 6 je jako poslední zmíněna pozvánka na 88. schůzi právní komise konané dne 14. června 1934, posléze další zápis z jednání právní komise nacházíme již v NA (viz následující poznámka).

¹³ Národní archiv (dále jen NA), f. č. 225 (Prezidium Ministerstva vnitra v předmnichovské ČSR), sign. 225 – 1429 – 3, Příloha k č.j. 141 Dův. gen. sekr. 1936, Zápis o 137. schůzi I. komise (právní) Meziministerského sboru pro obranu státu ze dne 16. ledna 1936.

¹⁴ VHA, f. MSOS, k. 1, francouzský a italský zákon o obraně státu, rozeslaný členům MSOS ze dne 19. března 1927.

¹⁵ Tamtéž, k. 2, přehled připomínek k osnově zákona o obraně státu ze dne 4. ledna 1928.

Zásadní ohledně vývoje vnímání potřeby dostatečného počtu mužů k obraně země byla skutečnost, že délka služby v rámci všeobecné branné povinnosti byla po přijetí branného zákona stanovena na 14 měsíců s dočasným prodloužením, od roku 1924 se sloužilo již 18 měsíců. V květnu 1932 byl přijat zákon č. 66/1932 Sb. upravující délku prezenční služby opět na 14 měsíců (ovšem zároveň doprovázený zvýšením ročního kontingentu branců o pět tisíc mužů)¹⁶ a od prosince 1934 zákonem č. 267/1934 Sb. s ohledem na mezinárodní situaci byla délka prezenční služby stanovena již na dva roky. Vojenská správa potřebovala mít k dispozici co největší počet bojeschopných mužů s vojenskými návyky, i když to zároveň znamenalo hospodářské zatížení země, protože muži při výcviku nemohli vykonávat žádnou práci a podílet se na rozvoji hospodárství. Po ukončení základní vojenské služby byl každý povinen absolvovat čtyři cvičení v celkové délce 14 týdnů, důstojníci a rotmistři pět měsíčních cvičení.¹⁷

Nejvýznamnější změnou, která z hlediska vojenské správy začala sjednocovat v první polovině 30. let úsilí o zvýšení obranyschopnosti země již před přijetím zákona o obraně státu, se stalo ustanovení Nejvyšší rady na obranu státu (NROS). Teprve NROS byl konečně orgán vybavený dostatečnými kompetencemi pro koordinaci obranných opatření, k ustanovení NROS došlo v souladu s usnesením vlády č.j. 5.090/1.777/12/S/33¹⁸ ke dni 6. října 1933.¹⁹ Stálými členy NROS byli náčelník Hlavního štábhu a generální inspektor branné moci, mimo nich pak i ministři resortů důležitých pro obranu státu (velmi časté jsou v archivních pramenech zmínky o připomínkách ministrů zahraničí, dopravy či vnitra).²⁰ NROS měla soustavně pečovat o zabezpečení obrany státu v míru i ve válce. Ve věcech ústavního charakteru dávala rada doporučení vládě, v ostatních oblastech byla její usnesení závazná. K MNO byl přičleněn Generální sekretariát obrany státu (GSOS), který vykonával pomocnou službu pro NROS a MSOS.²¹

NROS se v letech 1934–1938 soustavně věnovala zásadním záležitostem branné moci, k nimž náležel způsob nasazení válečné armády, prodloužení vojenské prezenční služby a financování výzbrojního programu. Dále vytvářela podmínky pro zvýšení počtu důstojníků, rotmistřů a délesloužících. Vedle toho se usnášela

¹⁶ VHA, f. VKPR, k. 123, č.j. 432, Osnova zákona o zavedení 14měsíční prezenční služby a zvýšení kontingentu branců.

¹⁷ NĚMEČEK, J. – ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Z.: c. d., s. 253–257.

¹⁸ FIDLER, J. – SLUKA, V.: *Encyklopédie branné moci Republiky československé 1920–1938*. Praha 2006, s. 431.

¹⁹ NA, f. Předsednictvo ministerské rady (dále jen PMR), k. 629, inv. č. 2038, sign. 1772/12, Zřízení Nejvyšší rady obrany státu.

²⁰ VHA, f. MSOS, kart. 1–6.

²¹ NĚMEČEK, J. – ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Z.: c. d., s. 253–257.

o úpravách komunikační sítě podle potřeb obrany, o způsobech zajištění státních hranic a řešila protileteckou obranu obyvatelstva včetně evakuace ústředních státních institucí mimo exponovaná středisko. Sledovala také otázku centralizace obranného zpravodajství, organizaci hospodářství v podmírkách války a souvislosti telekomunikací se zájmy obrany státu.²² Vklad NROS do tvorby systému obrany Československé republiky již pro léta 1934–1935 dokládá, že se jednalo o pestrou škálu témat. Nejdůležitější etapa ale čekala na její členy v kritických letech 1936–1938.²³ Zde je třeba zmínit, že to byl skutečně až zákon č. 131/1936 Sb. o obraně státu, který NROS legislativně ukotvil a utvrdil jakožto deklaratorní akt a rozhodnutí československých zákonodárců.

Na přípravách zákona o obraně státu se podílel zejména JUDr. Jaroslav Vorel – odborový přednosta MNO, který k zákonu a jeho prováděcím nařízením následně sepsal komentář. V něm uvedl jako všeobecnou poznámku důvodové zprávy k vládnímu návrhu zákona následující teze: „*Úspěch obrany státu jest podmíněn jednotným usměrněním všech sil při obraně zúčastněných. Je proto třeba zejména norem, které by usnadnily sjednocení prací pro obranu státu a zamezily všemu, co by překáželo plnému vypětí úsilí státu o obranu jeho bezpečnosti. Předložená osnova zákona má tudíž opatřiti právní podklad pro ta opatření, která jsou předpokladem účinné obrany, jakož i včasných příprav k této obraně.*“²⁴

PROJEDNÁVÁNÍ ZÁKONA

Nejrozsáhleji bude v rámci této studie pojato projednávání zákona o obraně státu, které proběhlo na půdě Národního shromáždění v rámci 40. schůze dne 29. dubna 1936. Na plénu vystoupila řada poslankyň a poslanců všech relevantních politických sil tehdy zastoupených v tomto orgáně. Vůbec prvním řečníkem byl toho dne ve věci projednávaného zákona slovenský poslanec za Republikánskou stranu zemědělského a malorolnického lidu Ján Petrovič, jednou ze zajímavých pasáží jeho proslovu byla například tato: „*Slávna snemovňa! Osnove zákona sa vytykaly niektoré nedostatky, prípadne vady a povedal bych, ako by aj zlomyselnosti. V prvom rade sa hovorilo, že zákonom týmto sa obmedzujú naše demokratické práva a obmedzuje sa demokratická sloboda. Hovorí sa, že demokracia je diskusia. A je mnoho*

²² STRAKA, K.: *Nejvyšší rada obrany státu a československý zbrojní průmysl v letech 1936–1938. Historie a vojenství* 2006, č. 2, s. 4–5.

²³ STRAKA, K.: *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932–1939*. Praha 2007, s. 27.

²⁴ VOREL, J.: *Zákon o obraně státu: zákon č. 131/1936 Sb. z. a n. a prováděcí nařízení I–VII, č. 155, 156, 157, 196, 197, 198 a 203/1936 s komentářem*. Praha 1936, s. 6.

*pravdy v tom, že v demokracii každý svoje práva presvedčovaním alebo početnou silou môže uplatňovať. Jedno je však isté, že vál'ka nie je žiadnym demokratickým vynálezom. A vál'ka v demokracii by bola veľmi a veľmi ťažká, keby závisela od demokratov, či majú válčiť alebo nemajú válčiť. My zákon tento nepotrebujeme na to, aby sme sa rozhodovali, či budeme útočiť na nepriateľa, alebo či budeme dobývať niektoré iné územia. Zákon tento potrebujeme na obranu svojej slobody, na obranu svojho štátu a práve potrebujeme ho na obranu proti nedemokratom.*²⁵

Komunistický poslanec Jaromír Dolanský vystoupil jako první s velmi kritickým proslovem, kdy odmítl zákon jako celek, což bylo i stanovisko celé komunistické strany, které také následně její zástupci vyjádřili svým hlasováním. Jeho argumentace se odvíjela především se zdůrazněním údajně protlidového a antidemokratického charakteru zákona: „*Vaše osnova zákona na obranu státu, pánové, neřeší problém obrany země, neboť co jest jedním z hlavních předpokladů opravdové obrany proti Hitlerovi, proti útoku zahraničního fašismu? Vložit obranu do rukou lidu, zdemokratisovati celý režim, upevnit a rozšířit práva a svobody lidu, dáti parlamentu možnost, aby fakticky rozhodoval o otázkách obrany země; rozšířit práva samosprávy, prostřednictvím samosprávy zainteresovat nejširší vrstvy lidu na základních problémech obrany. Přibrati lid prostřednictvím samosprávy k rozhodování o věcech obrany. Rozšířiti práva a působnost dělnických lidových organisací, odborů, družstev, organisací pracujících rolníků, živnostníků, zkrátka všech organisací, jež vyjadřují vůli lidu, a včleniti je jako aktivního činitele do obrany země. Zkrátka probudit všechny utajené síly lidu, vyburcovat jejich iniciativu tím, že jim ukážete, že mají co hájit a že mají do obrany také co mluvit. Ale vaše osnova zákona na obranu státu je prodchnuta docela jiným duchem. Nikoliv demokratisace, nýbrž naopak oddemokratisování celého režimu jest jeho cílem.*²⁶

Dále dodal i tyto své úvahy týkající se i orgánů, které zákon o obraně státu deklaratorně ustanovil a legislativně ukotvil. Opět se při proslovu dotknul i údajné sociální nespravedlnosti, kterou měl dle názoru komunistů zákon zavádět: „*Vytváříte např. Nejvyšší radu obrany státu, odnímáte z rukou i parlamentu, ba docela z rukou vlády všechny věci, týkající se přípravy a organizování obrany, a osud obrany lidu a národů vkládáte do rukou několika ministrů a generálů. Za druhé*

²⁵ Z projevu poslance Jána Petroviče při projednávání zákona č. 131/1936 Sb. o obraně státu v Národním shromáždění. Stenoprotokol 40. schůze Národního shromáždění Československé republiky [online]. psp.cz. 29. dubna 1936. [cit. 24. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/040schuz/s040001.htm>

²⁶ Z projevu poslance Jaromíra Dolanského při projednávání zákona č. 131/1936 Sb. o obraně státu v Národním shromáždění. Stenoprotokol 40. schůze Národního shromáždění Československé republiky [online]. psp.cz. 29. dubna 1936. [cit. 25. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/040schuz/s040002.htm>

rozšířujete všeobecným zmocněním nařizovací moc vlády, kterou zmocňujete, aby cestou vládních nařízení upravovala věci, na které by jinak bylo třeba zákona. Mimo jiné: Daně, dávky a cla mají být v případě branné pohotovosti státu ukládány pouhým nařízením vlády, vláda bude moci uzavírat půjčky a celkem libovolně uvalovat břemena na lid.“²⁷

Na plénu toho dne se zajímavým proslovem vystoupila i poslankyně národně socialistické strany Františka Zemínová, kde uvádí i jinou obdobnou postupně přijímanou legislativu v okolních evropských zemích: „*Vážení pánové a paní, náš stát nemá žádný primát ve tvoření tohoto zákonodárství. Ruský stát už 29. srpna 1930 přijal zákon, ve kterém je stanovena všeobecná pracovní i vojenská povinnost veškerého obyvatelstva ruského státu, mužů i žen, hájiti a chrániti jejich vlastní vlast. Republika Polská už 26. srpna 1927 přijala zákon o válečných úkonech a obraně polského státu. Německo zavedlo roku 1935 pracovní povinnost a služby všech mužů i žen německého národa pro vlast v době nebezpečí. Italie podobné zákony dřívější provádí, Francie už také dřívější přijala zákon na obranu státu. Proto neváhám otevřeně poděkovat hlavě našeho státu, presidentu dr. Benešovi, Nejvyšší radě obrany našeho státu, ministerské radě, ale také všem ostatním činitelům, at' je to generální štáb, at' jsou to oba výbory sněmovní, branný i ústavně-právní, že pracovali na díle dobrém a potřebném, poněvadž v budoucnosti – nedej příroda, abychom musili potřebovat těchto zákonů by se staly ochranou životů a svobody 15 mil. obyvatel.*“²⁸

Ve strhujícím proslovu pokračovala dál, tentokrát i s odkazem na celosvětové dění, poslání žen v politice a rozpoutání závodů ve zbrojení: „*Japonsko zalévá Asii krví vlastních synů i synů ostatních národů, Italie natočila krve lidské na pláních a pouštích Afriky a německý fašistický stát chystá se k podobné úloze v Evropě. Na kříži křesťanském umírá symbolicky Kristus jeden za hřichy všech druhých, na kříži hákovém je situace obrácená. Tam mají všichni lidé umírat za zločiny a viny jednoho. Mussolini volá: Čím je ženě mateřství, tím je muži válka. Hitler odpovídá – stejný stejnemu: Největší ctí německého muže jest nositi válečnou zbraň. Ženy celého světa prudce odmítají takovou nelidskou, zvrácenou morálku a takové tendence. Ženy dávají život člověku. Útočná válka ničí životy milionů bezohledně. Je nutno zvednout požadavek, aby do čela všech států byli dani lidé normálně lidsky cítící, a ne neodpovědní diktátoři, kteří dovedou ničiti síly a životy vlastního státu, ale také států ostatních. Co vidíme dnes na severu, není politika rasová, to je poli-*

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Z projevu poslankyně Františky Zemínové při projednávání zákona č. 131/1936 Sb. o obraně státu v Národním shromáždění. Stenoprotokol 40. schůze Národního shromáždění Československé republiky [online]. psp.cz. 29. dubna 1936. [cit. 28. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/040schuz/s040003.htm>

tika kasová. Tak se to kvalifikuje na hranicích německého státu. Zlatý poklad Třetí říše je prý, miliardové půjčky ciziny jsou prý. Závratné miliony daní a dávek padly do propasti molocha zbrojení. Sociální zařízení jsou zhoršena a na konec se sahá na úspory do spořitelen a na předvídané renty v sociálním pojištění, aby se za to dávaly vojenské zbrojní bony. Je pochopitelné, že když dochází drobné i velké, přichází situace, aby se našla nová hesla a programy. Proto se útočí dnes ve Třetí říše na židy a katolíky jen z toho důvodu, až bude potřeba peněz, aby je páni mohli zkonzumovat u této rasových prý odpůrců, aby rostly kanony a válečná výzbroj.“²⁹

Na závěr svého proslovu ještě dodala: „Hitler v Porýní sjednotil Francii i o volbách, Hitler u hranic a uvnitř našeho státu sjednocuje také nás národ. Až nás jednou budou soudit dějiny, at' se vidí, že jsme dorostli velké osudové odpovědnosti, jakou dnes za současnou dobu přejímáme. Budeme s hlubokým porozuměním hlasovati pro obě osnovy zákonů, poněvadž znamenají také ohromnou bezpečnost milionů československých rodin, žen a dětí. (Potlesk. – Výkřiky poslanců sudetskonečeké strany. Posl. Zeminová do lavic poslanců sudetskonečeké strany): Na vašem povuku nám málo záleží!“³⁰

Další souhlasné stanovisko vyjádřil slovenský lidovecký poslanec JUDr. Martin Mičura: „Je nesporné, že štát, ktorý zaručuje občanom životy a existenciu, má právo, aby k plneniu týchto úkolov mal aj dostatočné prostriedky. A uznáva-li sa nesporne jeho právo, aby od určitej čiastky obyvateľstva žiadať mohol i najväčšie a najvyššie obeti životy, nie je nijako krutým, keď žiada od svojich občanov osobné a vecné plnenie tak, ako je to v osnove zákona uvedené. S tohto stanoviska treba posudzovať podanú osnovu o obrane štátu. Jestli má mať istotu o tom, že sa mu týchto osobných a vecných plnení, ktoré sú mu tak prepotrebné, v skutočnosti aj dostane, tak je treba každé ohrozenie alebo porušenie toho plnenia dať pod trestné sankcie. Preto sú aj trestné sankcie, v osnovách uvedené, plne oprávnené. Toľkoto o právnom podklade predostrety osnov zákonov.“³¹

Souhlasné stanovisko k zákonu následně tlumočil i poslanec Hlinkovy slovenské ľudové strany Jozef Tiso: „Vyhľásil som, že zaujímame k tejto osnove zákona kladné stanovisko preto, lebo tento zákon je obranný zákon a obrannú vojnu i ako katolíci-pripúšťame. Sme presvedčení, že hlasovaním za osnovu zákona o obrane štátu dávame v smysle Kristovej axiomu: Dejte, co je cisárovo cisári, a Bohu, čo je Boží, –

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Z projevu poslance Martina Mičury při projednávání zákona č. 131/1936 Sb. o obraně státu v Národním shromáždění. Stenoprotokol 40. schůze Národního shromáždění Československé republiky [online]. psp.cz. 29. dubna 1936. [cit. 31. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/040schuz/s040005.htm>

dávame štátu, čo mu patrí, s tým upevňujeme základ pre ďalšiu čiastku tejže axiom, aby štát dal národu slovenskému, čo mu patrí. (Potlesk poslancov slovenskej strany ľudové.)“³²

Dále promluvil poslanec za Národní sjednocení Vojtěch Holeček taktéž se souhlasným stanoviskem: „*Chci-li se dnes také ujmouti slova proto, abych jako bývalý voják a legionár, třeba z jiného politického tábora a třeba z řad oposice, poděkoval panu ministru národní obrany Machníkovi, že s tak uznání hodnou energií dovedl k úspěšnému dojednání osnovu zákona na ochranu republiky, nemohu neprojeviti lítost nad tím, že tato osnova zákona se nestala jedním z budovatelských pilířů republiky od samého počátku jejího tvoření. (Tak jest!) Jen silný jest s to účinně ochrániti a zajistit mír. Mám plné přesvědčení, že vojenská správa ve svém odborném vedení a také politicky i za předchůdce dnešního ministra národní obrany, Bradáče, jehož všichni vzpomínáme s úctou a vděčností, znala své těžké úkoly a často proti politickým požadavkům vyzdvihovala, co je nutno žádati a co je nutno připraviti. (Výkřiky posl. Špačka.) Vzpomeňme jen doby před čtyřmi lety, kdy v Ženevě začala odzbrojovací konference a kdy se v našich zákonodárných sborech připravovala 14měsíční vojenská služba. Dnešní generální inspektor branné moci, tehdejší náčelník štábu branné moci, armádní generál Syrový, pozván Svatem čsl. důstojnictva, aby řekl svůj názor na tak důležitý problém, dovedl i na veřejnost podle své povinnosti promluviti o svých nejvážnějších pochybnostech a upozorňoval – zvítězí-li politika, která se u nás bohužel příliš dělala podle počasí na zahraniční obloze – že pak klade striktní požadavky, které nutno splniti, a hlavně ovšem kromě zvýšeného počtu délesloužících poddůstojníků požadoval zavedení předvojenské branné výchovy, a to tak, aby předcházela zavedení 14měsíční vojenské služby.*“³³

Sudetoněmecký sociálně demokratický poslanec Wenzel Jaksch zákon o obraně státu glosoval těmito slovy: „*Rozhodující význam této osnovy vyžaduje podrobného stanoviska všech parlamentních delegací v této sněmovně. Každá strana jedná při zaujetí svého stanoviska k této osnově za veliké dejinné odpovědnosti. My němečtí soc. demokraté se této odpovědnosti nevyhýbáme. Souhlasíme s většinou této sněmovny, že země nesmí být vydána všanc loupežnému útoku zvenčí. Absolutní míru-milovnost naší zahraniční politiky je celému světu zřejmá. Z toho také vyplývá*

³² Z projevu poslance Jozefa Tisa při projednávání zákona č. 131/1936 Sb. o obraně státu v Národním shromáždění. Stenoprotokol 40. schůze Národního shromáždění Československé republiky [online]. psp.cz. 29. dubna 1936. [cit. 31. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/040schuz/s040007.htm>

³³ Z projevu poslance Vojtěcha Holečka při projednávání zákona č. 131/1936 Sb. o obraně státu v Národním shromáždění. Stenoprotokol 40. schůze Národního shromáždění Československé republiky [online]. psp.cz. 29. dubna 1936. [cit. 31. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/040schuz/s040007.htm>

*povaha této osnovy zákona jakožto opatření vysloveně obranného. To je také roz-
hodný motiv našeho zásadního souhlasu. Očekáváme u této osnovy, že rozvaha
národů učiní jeho použití zbytečným až do posledních hořkých důsledků. Toto vrou-
cí přání vyslovujeme zde v zájmu všech občanů, všech národností tohoto státu.
Vyslovujeme však toto přání také v zájmu sousedních států a celé evropské rodiny
národů. Úkolem nás německých aktivistů je vzít si na starost udržení a rozšíření
základní důvěry mezi Čechy a Němci. Nepodceňujte příliš naši práci, neboť je to
veliký výkon, že jsme se pokusili uskutečnití spolužití národů na demokratické
půdě. Pevně důvěřujíce ve vítězství lidskosti, ve vítězství sociální spravedlnosti,
v konečné vítězství politické rozvahy u všech národů této země budeme pro tuto
osnovu zákona hlasovati.“³⁴*

S konkrétní kritikou k dílčím ustanovením zákona vzápětí vystoupil zástupce Henleinovy Sudetoněmecké strany poslanec Ernst Kundt: „*Máme zde zvláště
v rámci celé VI. hlavy nejen pro případ války, tj. pro případ branné pohotovosti,
vyhlášení války, mobilisace anebo války vůbec, nýbrž i pro případ míru z pouhého
titulu vnitřního klidu a pořádku právní prostředek, se kterým již dnes provádějí
některé státní orgány a některí okresní hejtmané neplechy. Z tohoto právního titulu
se podává možnost užiti nejen jednotlivých hlav této osnovy pro případ války,
nýbrž podle okolností i celých ustanovení pro případ války již v míru, čímž může
vlastně přejíti celé státní vedení v míru na Nejvyšší radu obrany státu, přičemž
vláda představuje více nebo méně jen ozdobu, neboť se rada přece skládá jen
z části z členů vlády, k čemuž přistoupí ještě vojenský činitel, jenž tam má v případě
války veskrze zaujmouti své místo, jenž má také do určité míry přípravně působiti
již v míru, jemuž však nesmí býti z titulu vnitřního klidu a pořádku propůjčeno již
v dobách míru diktátorské postavení. Považuji celou tuto VI. hlavu, podle které
z titulu vnitřního klidu a pořádku – nechtě je to pro část státního území nebo pro celé
státní území – může býti užito mimořádných práv a moci, které jsou oprávněny ve
válečném stavu, již v dobách míru, nikoliv za samostatný zákon vedle státní ústavy,
nýbrž vůbec za možnost zrušení podstatných zásad demokraticko-republikánské
státní ústavy.“³⁵*

³⁴ Z projevu poslance Wenzela Jaksche při projednávání zákona č. 131/1936 Sb. o obraně státu v Národním shromáždění. Stenoprotokol 40. schůze Národního shromáždění Československé republiky [online]. psp.cz. 29. dubna 1936. [cit. 1. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/040schuz/s040009.htm>

³⁵ Z projevu poslance Ernsta Kundta při projednávání zákona č. 131/1936 Sb. o obraně státu v Národním shromáždění. Stenoprotokol 40. schůze Národního shromáždění Československé republiky [online]. psp.cz. 29. dubna 1936. [cit. 2. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/040schuz/s040011.htm>

Lidovecký poslanec Josef Vičánek přidal v rámci dalších vystoupení svůj názor na osnovu zákona o obraně státu následujícím způsobem: „*Přicházíme s osnovou zákona na obranu státu. Který důvod vede nás k tomu? Snad snaha po rozvoji militarismu v naší republice? Nikdy jí u nás nebylo, není a nebude. Nebyli jsme militaristy a nechceme jimi být ani v budoucnosti. Není potřeba slavné sněmovně prokazovat skutečnost uznanou celým světem, že naše zahraniční politika a s ní v souladu vedená vnitřní politika po celou dobu trvání tohoto státu nebyla nikdy jiná než mírová, a slyšme hlasy vynikajících státníků celého světa, kteří obdivují se, zejména úsilí dnešního prezidenta republiky, které vyvijel jako ministr zahraničí pro vybudování kolektivní bezpečnosti pro zabezpečení míru nejen naší republike samé, nýbrž celé Evropě a celému světu. Osnova zákona o obraně státuje, řekl bych, takovým generálním probuzením, uvědomením si nebezpečí, které nám se všech stran hrozí, uvědomením si, že nám nestačí plášt' víry v mír a kolektivní bezpečnost, zejména když se zdá, že všecky naše krásné plány o vybudování míru byly roztrhány a zničeny zároveň roztrháním závazných mírových a jiných smluv. Dnes nám nestačí ono halení se v plášt', nýbrž musíme se prostě připravovat. A předložená osnova zákona o obraně státu je takovou přípravou, o které věříme, že jí nebude nutno použít, poněvadž i při tom všem nevzdáváme se ani úsilí, ani naděje, že mír znovu bude utvrzen, že nebude porušen, zejména, že rozum nabude přece jen vrcholu nad válečnou zpupností a furií některých států evropských.*“³⁶

Finální podobu zákona poslanecká debata rozhodně ovlivnila. Ministr národní obrany František Machník zákon nazval „magna charta naší obrany“. Národní shromáždění o zákoně hlasovalo v rámci dalšího jednání na 41. schůzi o den později po citované rozpravě nad zákonem 30. dubna 1936. Pro schválení zákona o obraně státu hlasovala celá vládní koalice a většina opozice, včetně slovenských, německých a maďarských politických stran. Proti se postavily pouze dvě strany, a to Sudetoněmecká strana, která měla oficiálně výhrady k některým hlavám zákona, a komunistická strana, která zákon odmítla jako celek.³⁷

Posléze zákon putoval do Senátu, kde se o něm hlasovalo v rámci 33. schůze dne 13. května 1936. I zde se zachovaly proslovы senátorů, nutno podotknout, že atmosféra byla již méně konfrontační než při projednávání v Národním shromáždění, což bylo dáno patrně i tím, že šlo vesměs o zkušené politiky, kteří se dobře znali a věděli, že pro schválení zákona je k dispozici pohodlná většina. Rozpravu symbo-

³⁶ Z projevu poslance Josefa Vičánka při projednávání zákona č. 131/1936 Sb. o obraně státu v Národním shromáždění. Stenoprotokol 40. schůze Národního shromáždění Československé republiky [online]. psp.cz. 29. dubna 1936. [cit. 10. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/040schuz/s040013.htm>

³⁷ ŠRÁMEK, P.: *Ve stínu Mnichova: z historie československé armády 1932–1939*. Praha 2008, s. 45–46.

licky zahájil svým proslovem bývalý ministr národní obrany a jeden z tvůrců základů branné legislativy z počátku 20. let (včetně branného zákona) a dlouholetý národněsocialistický senátor Václav Klofáč a vyjádřil se následujícím způsobem: „Zákon o obraně státu není vyčerpávající snůškou všeho, čeho je pro obranu státu potřebí. To je jen základ, na němž musí být dále velmi svědomitě a častokráte přísně budováno. Zákon o obraně státu bude nutno doplniti řadou norem, jež jeho ustanovení učiní životními už v dobách mírové přípravy na vážné doby aktuální obrany státu. Přál bych si, aby toho nebylo potřebí, ale mysliti na to musíme dnes velmi vážně.“³⁸

Dále se vyjádřil senátor za Republikánskou stranu zemědělského a malorolnického lidu (slovenské agrárníky) Dr. Ing. Ján Botto: „Pojednávame dve predlohy, z ktorých jedna, návrh zákona o obrane štátu, je podľa mojej mienky tak ďalekosiahleho významu, že ju treba postaviť priamo po bok ústavy a zákona na ochranu republiky. Naše oslobodenie a znova utvorenie štátu, slobodnej demokratickej republiky, ostalo by v histórii iba nádherným hrdinským výkonom, keby sme sa každým možným spôsobom nestarali aj o zabezpečenie trvalej existencie, stability tohto štátu. Nuže, práve to, zabezpečenie štátu a príprava k tomu je účelom prejedávaného zákona, a v tom je jeho ohromný význam. Bez toho, aby som chcel robiť výčitky, mám dnes ten dojem, že zákon tento mal byť už dávno hotový a uvedený do života; nemali sme čakať s ním až na dobu, keď všetky okolnosti poukazujú už na to, že nebezpečie každý deň môže nám už zaklopať na dvere. Nedávne udalosti v zahraničí ukázaly veľmi zreteľne, že zákon na obranu štátu dokončujeme už tak rečene v hodine dvanástej, v dobe, keď máme príklady aj na to, že i najlepšie mravne záväzné zmluvy strácajú svoju účinnosť, a keď najdokonalejšími a najvhodnejšími zbraniami na obranu štátu sú prostriedky válečné, dobre vybavená armáda a odhadlanosť a pripravenosť občianstva na obhajobu štátu, svojej nezávislosti. A je-li na svete štát, ktorý všetko toto k záchrane svojej existencie vo zvrchovanej miere potrebuje, tak je to naša republika, obklopená vonkajšími nepriateľmi a chovajúca i vo svojom lone nejedného záškodníka. Mať mnoho nepriateľov, je vraj veľká čest, ale zaiste väčšia čest je byť spôsobilým čeliť svojim nepriateľom. A tento úkol má zákon o obrane štátu: dosiahnuť zábezpeku štátu pred vonkajším a pred vnútorným nepriateľom.“³⁹

³⁸ Z projevu senátora Václava Klofáče při projednávání zákona č. 131/1936 Sb. o obraně státu v Senátu. Stenoprotokol 33. schůze Senátu Československé republiky [online]. senat.cz. 13. května 1936. [cit. 10. 4. 2022]. Dostupné z: https://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/4vo/stena/033schuz/S033001.htm

³⁹ Z projevu senátora Jána Botta při projednávání zákona č. 131/1936 Sb. o obraně státu v Senátu. Stenoprotokol 33. schůze Senátu Československé republiky [online]. senat.cz. 13. května 1936. [cit. 10. 4. 2022]. Dostupné z: https://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/4vo/stena/033schuz/S033004.htm

Dalším z řečníků byl senátor agrárník Václav Sehnal a k projednávání zákona o obraně státu se vyjádřil takto: „*Řešíme dnes velmi důležité zákony. Jak důležité jsou, je nejlépe viděti z řady řečníků, přihlášených ke slovu. Můžeme konstatovati, že se celkem málo rušivě zasahuje do debaty, z čehož je viděti, že všichni cítíme tíhu, která na nás dnes leží. Je to přijemné, vidíme-li že za těmito předlohami stojí velká většina našeho sboru, národa i obyvatelstva tohoto státu. Ale řekl bych, kdyby se osud vtělil dnes v člověka, že bychom viděli na jeho ústech ironický úsměv při poslouchání řečí z úst, která mluvila jindy jinak. Tolik řečí bylo o věčném míru, kolik jsme po válce důvěrovali, že lidstvo, které tak krvácelo, nebude ani schopno dáti možnost nové války, věřili jsme, ale, vážený Senáte, lidstvo se zmýlilo, zmýlili se ti, kteří věřili ve věčný mír, kteří měli důvěřivost ve smlouvy a neomezenou víru ve Společnost národů. Všecko selhalo. Byl jsem členem branného výboru senátu od r. 1920 až do ukončení minulého volebního období a vzpomínám, kolik práce, kolik přemlouvání a výkladů jsme slyšeli z úst různých pánů ministru a zástupců národní obrany, když bylo poukazováno, že dáváme nedostatečné prostředky na obranu národa. Dnes titíž lidé, kteří se tehdy stavěli proti tomuto rozumnému řešení, mluví jinak, mluví pro to, poněvadž je nebezpečí přespříliš blízké. Naše stoprocentní touha po míru jistě nestačí změnit mezinárodní poměry. Víra v lidskost a humanitu již dávno selhala. Proč? Promiňte mi, vážený sbore, ale zdá se mi, že člověk je mezi ostatními tvory velmi často dravcem nejbrutálnějším v touze po ukolení svých tužeb nebo v touze pomstít se. A výsledek: velmi často vražda. Vždyť to slyšíme i tady. Lidstvo je samá touha po boji. Vždyť jsme již několikrát slyšeli, že je potřebí boje, boje v národě, vrstvy proti vrstvě. Tedy je to něco tak příliš lidského, že s tím musíme vždy počítat. A co platí o člověku jako článku národa a státu, musí platiti o národech a státech. I ony následují cestu jednotlivce; mají-li určité touhy, které nejsou uspokojeny, nebo mají-li určité touhy po odvetě a pomstě, připravují válku. Dnešní předlohy zákonů jsou jistě stoprocentně nutné, řekl bych, že jsou také dobré, a jejich provádění vkládáme do rukou, jež jistě nezklamou ani zájem státu, ani spravedlivá práva občanstva.“⁴⁰*

Lidovecký senátor Jan Horák k tomu dále doplnil následující zajímavou glosu a dobové svědectví: „*Kdyby se byl někdo na konci r. 1918 a na počátku r. 1919, když se tvořily první zákony naší československé republiky, zmínil o tom, že vedle jiných zákonů bude potřebí zřídit také zákon o špionáži nebo o obraně státu, jistě by byl stržil úsměv. Prosím, vždyť i tehdáž byly názory, že je zbytečné, aby naše demokra-*

⁴⁰ Z projevu senátora Václava Sehnala při projednávání zákona č. 131/1936 Sb. o obraně státu v Senátu. Stenoprotokol 33. schůze Senátu Československé republiky [online]. senat.cz. 13. května 1936. [cit. 10. 4. 2022]. Dostupné z: https://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/4vo/stena/033schuz/S033007.htm

tická republika měla svou vlastní armádu a že by nám stačila milice. Domnívali jsme se, že světová válka, která byla vyvolána, byla poslední válkou po celé období, co lidstvo bude existovat. Bohužel, zklamali jsme se. Lidstvo brzy zapomnělo na veškeré útrapy válečné, zapomnělo na pláč vdov a sirotků, a tak dnes vidíme pravý opak, že mír, o kterém jsme básnili a snili, jest ohrožen se všech stran a můžeme říci v celé Evropě i v ostatních dílech světa. Právě proto vidíme, že snad to, co se připravuje, bude ještě daleko horší, než byla světová válka, a bylo to naznačeno včera ústy pana kol. Dundra, který poukazoval na knihu „Mein Kampf“, co vše se tam připravuje, a nejenom to, co se připravuje vedle v sousedství, nýbrž i jiné knihy nám napovídají, v jakém duchu a směru se povede nová válka, bude-li vyvolána. A když si všimneme i paměti Ludendorffových, vidíme, že se hrozí, že ve válce musí být odstraněna veškerá humanita, že musí být hlavním cílem zničiti, ubíti nadobro nepřítele. A právě v této těžké době předkládá se nám zákon o obraně státu, poněvadž i naše mladá republika nesmí zůstat pozadu, musí být připravena ne na útok, nýbrž na obranu našeho státu. Vítáme tento zákon, ale litujeme, že už dávno nebyl uveden ve skutek, že teprve dnes, jak se říká, v hodině dvanácté přicházíme se zákonem na ochranu našeho státu a na ochranu naší republiky.“⁴¹

Nejemotivnějším proslovem toho dne bylo jednoznačně vystoupení postavy, která v pozdějším období získala právem přezdívku kata českého národa, tedy předsedy klubu poslanců a senátorů Henleinovy Sudetoněmecké strany Karla Hermanna Franka: „Osnova zákona zakládá se na falešné orientaci o celém území, na orientaci, která pochází z těch pramenů, na něž jsem zde již poukázal. Chtěl bych pozvat pana sen. Klopáče, aby sám se mnou procestoval okresy a města pohraničního území a se přesvědčil, že věci, které se uvádějí v důvodové zprávě, největším dílem neodpovídají pravdě. Řeknu vám jen toto: Pan sen. Klopáč řekl: „Německé obce spatřují svůj úkol hlavně na poli národnostní expanse.“ To je k smíchu. „Německá samospráva má zásadně násilný a nedemokratický ráz.“ Patrně proto, že se všech stran je rdoušena, proto je násilná a druzí jsou trpící andělé. To přesahuje jisté obzory. „Dostáváme se zde do stavu nebezpečného ohrožení státních zájmů. Starostové obcí jsou proti státu.“ Kdo jsou ti starostové obcí? Starostové obcí pocházejí vesměs z německých vládních stran. My nemáme žádných starostů obcí, ani jediného. To jste pěkně posoudili své pány kolegy. „Demokratičtí starostové obcí jsou v pohraničním území jen, v podobě vládních komisařů.“ Zeptejte se jednou starostů měst, kde vaši koaliční členové jsou starosty, co tomu říkají. To samo mluví za celé

⁴¹ Z projevu senátora Jana Horáka při projednávání zákona č. 131/1936 Sb. o obraně státu v Senátu. Stenoprotokol 33. schůze Senátu Československé republiky [online]. senat.cz. 13. května 1936. [cit. 10. 4. 2022]. Dostupné z: https://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/4vo/stena/033schuz/S033008.htm

svazky, tu se nepotřebuji šířiti, značí to váš systém. Tato osnova uvádí se nyní v důvodové zprávě k brannému zákonu v souvislost s § 34. Není divu, že tudíž menšiny v § 34 branného zákona v prvé řadě spatřují nástroj pro odnárodňování svého území.“⁴²

Dále expresivně a útočně dodal: „*Obavy našeho obyvatelstva nebudou platiti za odstraněné tak dlouho, dokud jakékoli zneužití nebude jasným a přesně spravedlivým ustanovením vyloučeno. Podali jsme v této příčině návrhy. Projednávání zákona v branném výboru nás zklamalo. Sotva že si popřáli času k důkladnému zkoumání našich návrhů. K debatě o nejdůležitějších věcech vůbec nedošlo. Při tomto jednání v branném výboru musil jsem často vzpomínati na ministra Masaryka, na jeho výrok: Demokracie je diskuse. Ale opakem nutí mne to nyní k závěru: Jaká diskuse, taková demokracie. Když není diskuse, pak právě tu také není žádné demokracie. Takové metody nejsou způsobilé zjednat dorozumění, takové metody nejsou státu na prospěch. Chcete-li míti takovéto metody, pak si opatřte hlasovací stroj, pak k tomu nepotřebujete lidí, dělejte strojní práci nebo protáhněte svým poslancům anebo zástupcům lidu hlavou drát, zavěste je na poutka a loutkové divadlo je hotovo. Našim oprávněným a věcným pozměňovacím návrhům k určitým kapitolám nevěnovali jste pozornosti. My k těmto kapitolám v jejich nynější formě nemůžeme tudíž dát také svůj souhlas.*“⁴³

I přes obdobný nesouhlas zástupců komunistické a Sudetoněmecké strany jako při projednávání v Národním shromáždění byl zákon o obraně státu definitivně schválen Senátem ještě téhož dne – 13. května 1936 s účinností od 23. června 1936. Na to pak dále navazovalo celkem sedm prováděcích nařízení vydaných v průběhu června a července 1936.⁴⁴

Základní rozdělení politických stran v politickém systému Československa ve 2. polovině 30. let, což se projevilo i u projednávání a hlasování o zákonu o obraně státu, by mohlo být na tři nejvýznamnější proudy:

1. republikánský, představující oporu Masarykova programu vybudování systému pluralitní parlamentní demokracie. Patřily k němu české, slovenské a německé socialistické strany (tedy sociálně demokratické strany a národní socialisté), strany křesťanské a agrární. Všechny tyto strany až na výjimky dlouhodobě vzájemně spolupracovaly, podporovaly zahraniční orientaci Československa na udržení versailleského systému.

⁴² Z projevu Karla Hermanna Franka při projednávání zákona č. 131/1936 Sb. o obraně státu v Senátu. Stenoprotokol 33. schůze Senátu Československé republiky [online]. senat.cz. 13. května 1936. [cit. 10. 4. 2022]. Dostupné z: https://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/4vo/stena/033schuz/S033012.htm

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ ŠRÁMEK, P.: c. d., s. 45–46.

2. nacionální proud, který stál v opozici vůči republikánskému proudu. Měl zásadní výhrady proti systému parlamentní demokracie a versailleskému systému – tím pádem i vůči existenci Československa. Český a slovenský nacionální proud však podporoval samostatnou existenci Československa, zatímco německý nacionální proud byl v opozici vůči státu. Zdaleka nejdůležitější stranou tohoto proudu byla Henleinova Sudetoněmecká strana SdP. Nacionální proud oslaboval stabilitu československého státu.

3. komunistický proud, který usiloval o nastolení diktatury proletariátu, o organizaci společnosti podle sovětského modelu. Odmítal Československo jako buržoazní stát. Činnost tohoto proudu byla řízena z Moskvy prostřednictvím Komunistické internacionály v těsné návaznosti na sovětskou zahraniční politiku. Také komunistický proud oslaboval stabilitu československého státu.⁴⁵

Zajímavostí může být i fakt, že se s odstupem času již po přijetí zákona dotázal odborový přednosta (vedoucí politického odboru) Kanceláře prezidenta republiky JUDr. Josef Schiezsl předsedy ústavního soudu prof. JUDr. Jaroslava Krejčího, zda nebyla v případě nějakého zmocňovacího zákona zkrácena ústavní práva prezidentovi. Ten odpověděl, že k tomu došlo právě v případě zákona o obraně státu u §§ 57, 139 a 140. To bylo následně vypořádáno se zdůvodněním, že prezidentův souhlas se vyžaduje vesměs pro vládní opatření, která za branné pohotovosti státu mohou být učiněna bez jeho souhlasu, přičemž branná pohotovost je právě stav, který může přivodit jen rozhodnutí prezidenta.⁴⁶

Pro finální rekapitulaci je třeba uvést, že zákon č. 131/1936 Sb. na obranu státu byl značně rozsáhlý a obsahoval celkem 201 paragrafů, přesto jeho provedení vyžadovalo ještě navíc řadu vládních nařízení i dalších prováděcích předpisů. Zákon vyvolával tvrdou kritiku např. od německých právníků jako opatření zaměřené proti menšinám. V situaci reálného ohrožení republiky byla mnohá radikální opatření potřebná, či dokonce nutná, přesto nelze přehlížet určité problematické aspekty zákona – poměrně často je u rozborů tohoto zákona zmiňováno vymezení tzv. státně nespolehlivých osob, velmi důležitá jsou však také mj. mimořádná zmocnění vlády a možnost provádět opatření určená pro dobu branné pohotovosti státu bez ohledu na její vyhlášení. Některá ustanovení zákona tak mohla být teoreticky snadno zneužita. Množství mimořádných opatření vybočujících z mezí běžného práva bylo značné, a i u českých právníků to vzbuzovalo jisté rozpaky.⁴⁷

⁴⁵ TOMS, J.: *Přehled dějin Československa v letech 1918–1938*. Plzeň 1997, s. 66.

⁴⁶ AKPR, f. VKR – protokol L (legislativa), ukládací č. 146, sign. Z 3339/47, inv. č. 2641 – Informace pro pana prezidenta ve věci zákona o obraně státu ze dne 25. července 1938.

⁴⁷ PETRÁŠ, R.: *Menšiny v meziválečném Československu: právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana*. Praha 2009, s. 242.

Publikace *Armáda a národ* z roku 1938 popisuje jako jisté dobové svědectví část zákona definující zmíněné státně nespolehlivé osoby v tomto duchu: „*Osoby státně nespolehlivé nemohou obdržet oprávnění k provozování podniku, důležitého pro obranu státu. Byl-li držitel takového podniku pravoplatně označen za osobu státně nespolehlivou, musí určit za sebe vyhovujícího provozovatele podniku. Také členy správních, dozorčích a revisních orgánů u téhoto podniku nesmějí být osoby státně nespolehlivé. U podniků důležitých pro obranu státu nesmějí býti zaměstnány také osoby státně nespolehlivé; cizinci jen se svolením vojenské správy. Držitelé podniků důležitých pro obranu státu jsou povinni podávati úřadům žádané zprávy o svém podniku a dovoliti orgánům vojenské správy přezkoumaní téhoto údajů v podniku. Kromě toho může býti uloženo držitelům podniků udržovati určité zásoby předmětů (surowin, výrobků apod.) a udržovati zařízení pro válečnou výrobu. Věci, které mají býti utajeny v zájmu obrany státu, musí uchovati oni i jejich zaměstnanci v tajnosti. Nesmí též povoliti vstup do podniku nepovolaným osobám.*“⁴⁸

Pro další shrnutí je také dále třeba uvést, že zákon o obraně státu a další navazující zákony a vládní nařízení z druhé poloviny 30. let představovaly rozsáhlé legislativní dílo, které vytvářelo potřebné předpoklady stát se efektivním nástrojem organizace a komplexního zabezpečení obranné funkce státu. Přes některé problematické pasáže životaschopnost tohoto zákona prokázal i fakt, že platnost skončila až v roce 1961.⁴⁹

ZÁVĚREM

Tato studie shrnuje proces schvalování zákona o obraně státu z roku 1936 a jeho další konsekvence včetně uvedení řady proslovů zákonodárců v Národním shromáždění i Senátu. Československá republika byla státem v nezáviděnýchodném postavení, obranyschopnost země byla velmi ztížena protáhlým tvarem státu a tím, že země byla obklopena téměř výhradně zeměmi, se kterými neměla dobré vztahy. K tomu se přidával i faktor spolužití s řadou menšin v jednom státě, u kterých nebylo jasné, zda budou s Československem loajální. Vojenská správa se snažila se všemi těmito limity a výzwami vyrovnat, na to následně navázala i přijímaná legislativa. Zákon o obraně státu pracoval se všemi mechanismy chodu společnosti, které by vedly ke zvýšení obranyschopnosti státu jako celku. Ani přijetí zákona, který sjednocoval úsilí státu k obraně země, nakonec nezabránilo rozbití Československa. Nedošlo k tomu však na základě nedostatečné přípravy k hájení státní suverenity, ale vlivem geopolitických faktorů a rozhodnutí (Mnichovská dohoda), kterým se nakonec československá poli-

⁴⁸ MALÝPETETR, J. – SOUKUP, F. – KAPRAS, J. (edd.): *Armáda a národ*. Praha 1938, s. 191.

⁴⁹ NĚMEČEK, J. – ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Z.: c. d., s. 253–257.

tická reprezentace rozhodla ustoupit. Druhá světová válka se i tak záhy stala skutečností a s některými důsledky tohoto fatálního konfliktu lidských dějin se setkáváme i v současnosti. Československá společnost byla připravena se nacistickému agresoru vzepřít a tuto připravenost deklarovali i zákonodárci při pojednávání zákona o obraně státu. I proto je důležité si tyto kapitoly připomínat a nacházet v nich ponaučení i pro nelehké výzvy současnosti, kdy jsme nyní všichni na Ukrajině svědky rozsáhlé a nemírně krvavé války na evropském kontinentě v 21. století!

PRAMENY A LITERATURA

Prameny:

Archiv Kanceláře prezidenta republiky

f. Kancelář prezidenta republiky – protokol T (tajné), k. 87, sign. T 263/22, MNO – 4. část.

f. Kancelář prezidenta republiky – protokol L (legislativa), ukládací č. 146, sign. Z 3339/47, inv. č. 2641 – Informace pro pana prezidenta ve věci zákona o obraně státu ze dne 25. července 1938.

Národní archiv

f. č. 225 (Prezidium Ministerstva vnitra v předmnichovské ČSR), sign. 225 – 1429 – 3, Příloha k č.j. 141 Dův. gen. sekr. 1936, Zápis o 137. schůzi I. komise (právní) Meziministerského sboru pro obranu státu ze dne 16. ledna 1936.

f. č. 1082 (Předsednictvo ministerské rady), k. 629, inv. č. 2038, sign. 1772/12, Zřízení Nejvyšší rady obrany státu.

Vojenský historický archiv

f. Zemské vojenské velitelství Užhorod 1919–1925, k. 2, inv. č. 12, č.j. 3772, Rekapitulační zpráva o počátku vykonávání československé suverenity na Podkarpatské Rusi ze dne 11. srpna 1922.

f. Meziministerský sbor obrany státu, k. 1, svolání I. komise MSOS a zahájení jednání o osnově zákona o obraně státu ze dne 19. listopadu 1927 na 1. prosince 1927 10:00 hod.

f. Meziministerský sbor obrany státu, k. 1, francouzský a italský zákon o obraně státu, rozeslání členům MSOS ze dne 19. března 1927.

f. Meziministerský sbor obrany státu, k. 2, přehled připomínek k osnově zákona o obraně státu ze dne 4. ledna 1928.

f. Vojenská kancelář prezidenta republiky, k. 6, č.j. T 8/32, Generální sekretariát meziministerského sboru pro věci obrany státu z 15. dubna 1932.

f. Vojenská kancelář prezidenta republiky, k. 123, č.j. 432, Osnova zákona o zavedení 14měsíční prezenční služby a zvýšení kontingentu branců.

Projevy poslanců při projednávání zákona č. 131/1936 Sb. o obraně státu v Národním shromáždění. Stenoprotokoly 40. schůze Národního shromáždění Československé republiky [online]. psp.cz. 29. dubna 1936.

Projevy senátorů při projednávání zákona č. 131/1936 Sb. o obraně státu v Senátu. Stenoprotokoly 33. schůze Senátu Československé republiky [online]. senat.cz. 13. května 1936.

Literatura:

- FIDLER, J. – SLUKA, V.: *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920–1938*. Praha 2006.
- GALANDAUER, J.: *Vznik Československé republiky 1918. Programy, projekty, předpoklady*. Praha 1988.
- MALYPETETR, J. – SOUKUP, F. – KAPRAS, J. (edd.): *Armáda a národ*. Praha 1938.
- NĚMEČEK, J. – ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Z.: *Branné zákony*. In: Pánek, J. (ed.): Akademická encyklopédie českých dějin, Svazek 1, A-C. Praha 2009, s. 253–257.
- PETRÁŠ, R.: *Menšiny v meziválečném Československu: právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana*. Praha 2009.
- POLNAR, S.: *Právní a materiální zabezpečení československé branné moci 1918–1938*. Acta historico-iuridica Pilsnensis 2018. Plzeň 2020.
- ŘEPA, T.: *Vojenská prezenční služba*. In: Schelle, K. – Tauchen, J. (edd.): Encyklopédie českých právních dějin, XX. svazek Vá-Volba. Plzeň 2020, s. 673–681.
- ŘEPA, T.: *Zákon branný (č. 193/1920 Sb.)*. In: Schelle, K. – Tauchen, J. (edd.): Encyklopédie českých právních dějin, XXI. svazek Volby-Zákon o. Plzeň 2020, s. 453–455.
- STRAKA, K.: *Nejvyšší rada obrany státu a československý zbrojný průmysl v letech 1936–1938*. Historie a vojenství 2006, č. 2., s. 4–24.
- STRAKA, K.: *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932–1939*. Praha 2007.
- ŠRÁMEK, P.: *Ve stínu Mnichova: z historie československé armády 1932–1939*. Praha 2008.
- TOMS, J.: *Přehled dějin Československa v letech 1918–1938*. Plzeň 1997.
- Věcný věstník MNO 15 (446), 1932, s. 227–228.
- VOJÁČEK, L.: *První československý zákon: pokus o opožděný komentář*. Praha 2018.
- VOREL, J.: *Zákon o obraně státu: zákon č. 131/1936 Sb. z. a n. a prováděcí nařízení I–VII, č. 155, 156, 157, 196, 197, 198 a 203/1936 s komentářem*. Praha 1936.

Mgr. Bc. Tomáš Řepa, Ph.D.
katedra teorie vojenství
Fakulta vojenského leadershipu
Univerzita obrany v Brně
Kounicova 65, 662 10 Brno, Česká republika
e-mail: tomrepa@seznam.cz